

Бабина О. Є.

БАГАТОВИМІРНІСТЬ ПРОЯВУ РЕЗУЛЬТАТІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасний стан навколишнього середовища вимагає формування екологічної свідомості людини та суспільства. Відтак актуалізуються питання формування та реалізації екологічної складової потенціалу підприємства. У статті екологічний потенціал розглядається як сукупність техніко-технологічних, фінансових, інтелектуальних, споживчих можливостей, а також механізмів та інструментів їх реалізації. Досліджено, що реалізація екологічного потенціалу призводить до багатовимірного ефекту, що включає екологічний, економічний, ринковий, фінансовий, техніко-технологічний та інші результати.

Ключові слова: екологізація суспільного розвитку, екологічний потенціал підприємства, складові екологічного потенціалу підприємства, інструментарій реалізації, результати реалізації екологічного потенціалу

Рис.: 3. Табл.: 1. Бібл.: 24.

Бабина Олена Євгенівна – кандидат економічних наук, доцент, професор, кафедра економіки та менеджменту, Київська державна академія водного транспорту ім. гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (вул. Фрунзе, 9, Київ, 04071, Україна)

Email: ek_m_2013@ukr.net

УДК 658.5:504.03

Бабина Е. Е.

МНОГОМЕРНОСТЬ ПРОЯВЛЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ФОРМИРОВАНИЯ И РЕАЛИЗАЦИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

Современное состояние окружающей среды требует формирования экологического сознания человека и общества. Поэтому актуализируются вопросы формирования и реализации экологической составляющей потенциала предприятия. В статье экологический потенциал рассматривается как совокупность технико-технологических, финансовых, интеллектуальных, потребительских возможностей, а также механизмов и инструментов их реализации. Доказано, что реализация экологического потенциала приводит к многомерному эффекту, который включает экологический, экономический, рыночный, финансовый, технико-технологический и другие результаты.

Ключевые слова: экологизация общественного развития, экологический потенциал предприятия, составляющие экологического потенциала предприятия, инструментарий реализации, результаты реализации экологического потенциала

Рис.: 3. Табл.: 1. Библ.: 24.

Бабина Елена Евгеньевна – кандидат экономических наук, доцент, профессор, кафедра экономики и менеджмента, Киевская государственная академия водного транспорта им. гетмана Петра Конашевича-Сагайдачного (ул. Фрунзе, 9, Киев, 04071, Украина)

Email: ek_m_2013@ukr.net

УДК 658.5:504.03

Babina Ye. Ye.

MULTI-DIMENSIONAL NATURE OF RESULTS OF FORMATION AND REALISATION OF THE ECOLOGICAL COMPONENT OF A COMPANY'S POTENTIAL

The article states that the modern state of the environment requires formation of ecological awareness of individuals and society. It also states that the issues of formation and realisation of the ecological components of a company's potential are urgent. The article considers ecological potential as a set of technical and technological, financial, intellectual and consumer opportunities and also mechanisms and instruments of their realisation. It proves that realisation of ecological potential results in a multi-dimensional effect, which includes ecological, economic, market, financial, technical and technological and other results.

Keywords: ecologisation of social development, ecological potential of a company, components of ecological potential of a company, instruments of realisation, results of realisation of ecological potential.

Pic.: 3. Tabl.: 1. Bibl.: 24.

Babyna Olena E. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Professor, Department of Economy and Management, Kyiv State Maritime Academy named after Hetman Petro Konashevich-Sahaydachnyy (vul. Frunze, 9, Kyiv, 04071, Ukraine)

Email: ek_m_2013@ukr.net

Постановка проблеми. В нинішніх умовах загострення та поглиблення екологічних проблем, деградації потенціалу оточуючого середовища та природних ресурсів зростає відповідальність суспільства в цілому, кожного суб'єкта підприємницької діяльності, кожної людини за способи та методи своєї взаємодії з навколишнім середовищем. Масштабне поглиблення екологічної кризи в усьому світі вимагає формування нової парадигми суспільного та економічного розвитку, формування екологічної свідомості людини та суспільства.

Сьогодні в науковому світі набули поширення так звані інвайронментальні концепції управління, базовим принципом яких є визначення навколишнього середовища, як головної цінності [19]. Атрактором суспільного розвитку в цьому аспекті повинно стати формування суспільства з екологічною свідомістю.

Загально визнано світовою спільнотою, що домінантою ХХІ століття є концепція сталого розвитку. Її основу складає соціо-еколого-економічна модель, яка враховує не тільки обмеженості природно-ресурсного потенціалу, а й можли-

вості збереження та відтворення навколишнього середовища. «Відтак ця концепція, визначальною складовою якої є екологічна, має стати основною парадигмою, особливою «філософією» розвитку економіки держави» [10].

Ефективність моделі залежить від системності її реалізації на усіх рівнях: від окремої особистості, окремого підприємства до держави та світової спільноти. На рівні підприємства зазначені тенденції актуалізують питання формування, оцінки, вивчення проявів впливу, механізмів дії екологічної складової потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань формування та ефективного використання потенціалу підприємства присвячені наукові праці багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. Серед них радянські вчені Ю. А. Дорошенко [15], Є. Іванов [16], В. К. Фальцман [21], Е. Фигурнов [22], Т. Хачатуров [23], С. Хейман [24], українські науковці Р. З. Берлінг [1], Г. Є. Беляєва [2], О. О. Веклич [4], С. С. Залюбовська [5], Є. В. Лапін [7], В. О. Лук'янихін [8], А. В. Мала [13], Н. Г. Метеленко [9], Л. А. Новікова [5], О. В. Прокопенко [11], І. В. Юхновський [12], О. О. Юшкевич [13], російські дослідники О. О. Мінаєва [18], П. В. Аристархов [14] та інші. У їхніх працях досліджено підходи до формування потенціалу підприємства, класифіковано складові потенціалу, запропоновано показники оцінки рівня потенціалу. Однак лише в деяких наукових працях виокремлюється екологічна складова потенціалу підприємства.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Зміна екологічних реалій на сучасному етапі розвитку суспільства, погіршення стану навколишнього середовища актуалізують питання поглибленого дослідження екологічної складової потенціалу підприємства як окремої економічної категорії. Саме в такому контексті екологічна складова потенціалу в наукових працях практично не досліджена, у працях науковців в основному лише зазначається така складова сукупного потенціалу підприємства або ж наводяться окремі показники для його оцінки. Не достатньо дослідженими є питання щодо умов формування екологічної складової потенціалу, визначення її ресурсної структури, інструментарію реалізації та механізмів прояву результату.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування необхідності виокремлення екологічної складової у складі потенціалу підприємства, формування концептуальних засад її формування та визначення напрямів прояву результатів від реалізації.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку економіки функціонування суспільства в цілому і окремого підприємства зокрема неможливе без урахування екологічних чинників. При цьому мова йде не лише про боротьбу із забрудненням навколишнього середовища, а й про «комплексний підхід до екологізації економічного розвитку, який передбачає запровадження системи заходів щодо зниження навантаження на довкілля» [10].

Сучасні тенденції, що існують зараз в Україні щодо екологічної діяльності суб'єктів господарювання, визначаються такими аспектами [13]:

по-перше, недостатньою увагою до вирішення екологічних проблем та врахування екологічних факторів

у бізнесі. Фірми і корпорації не зацікавлені в екологізації виробництва та продукції;

по-друге, відсутністю організаційної структури екологічного менеджменту;

по-третє, низьким рівнем підготовки кваліфікованих керівників середньої ланки, які б могли швидко реагувати на зміни з урахуванням екологічних факторів;

по-четверте, відсутністю належного виховання, екологічної й технічної культури, відповідального ставлення до виконання своїх функціональних обов'язків та інструкцій з раціонального використання природних ресурсів.

Реалії сучасного етапу розвитку людства, з одного боку, мотивують, а з іншого – інтенсифікують пошук таких форм «взаємодії суспільства та природи, які б не дозволили людству перейти ту фатальну межу, за якою починаються незворотні процеси перетворення біосфери у такий стан, який непридатний для життя людей. Біосфера може прожити і без людства, а людина не може існувати поза біосферою» [3].

Еволюція суспільних відносин змінила пріоритети взаємодії економічних та екологічних цілей розвитку (рис. 1).

На рівні держави одним із важливих питань, що потребують негайного вирішення є здійснення продуманої ефективної структурної політики, направленої на екологічну реструктуризацію економіки. Мова йде про перерозподіл трудових, матеріальних, фінансових ресурсів в народному господарстві на користь високотехнологічних, безвідходних, ресурсозберігаючих видів економічної діяльності [10].

На рівні підприємства вирішення проблеми екологізації потребує виокремлення як окремої складової потенціалу підприємства «екологічного потенціалу», теоретичного обґрунтування сутності даної дефініції, її складових та механізмів дії.

Загальна сутність та природа поняття «потенціал», як зазначає І. В. Юхновський [12], розкривається через три взаємопов'язані та взаємозалежні ознаки. Перша – це зміст потенціалу: засоби, запаси, ресурси. Друга – це здатність, можливість та необхідність мобілізації цих ресурсів, засобів. А третя – це мета, ціль мобілізації і використання вищезазначених ресурсів.

Ці ознаки характеризують три підходи, які зазвичай виділяються сучасними ученими при формуванні потенціалу: ресурсний, результативний та цільовий [14]. При цьому зазначені підходи дослідники використовують при визначенні понять та формуванні сукупного, економічного, інноваційного, інноваційно-інвестиційного, конкурентного потенціалу.

Аналіз наукових праць показав, що при виділенні складових або елементів потенціалу підприємства вченими найчастіше використовується ресурсний підхід, і потенціал підприємства переважно трактується як сукупність ресурсів, що існують в його розпорядженні для здійснення виробничої діяльності [17]. Таку думку поділяли, наприклад, радянські вчені Є. Іванов [16, с. 47] і В. К. Фальцман [21, с. 3], які відносили до таких ресурсів тільки основні виробничі фонди і потужності. Т. С. Хачатуров до потенціалу підприємства зараховує виробничі фонди і кваліфіковані

кадри працівників [23]. На думку Е. Б. Фігурнова, до елементів потенціалу належать ресурси робочої сили, засобів і предметів праці і залучені у виробництво запаси корисних копалин [22, с. 39].

Результати аналізу розглянутих підходів дають змогу зробити висновки про те, що ресурсна складова є основним фундаментальним елементом потенціалу та безпосередньо впливає на його формування. Ресурсна складова

«містить у собі компоненти, що мають різне функціональне призначення: фінансові, матеріально-технічні, інформаційні, людські та інші види ресурсів. Відповідно кожен із цих компонентів виконує формоутворюючо-ресурсну функцію формування потенціалу» [12].

У табл. 1 узагальнено структурні елементи потенціалу підприємства, які виділяють вітчизняні та зарубіжні науковці.

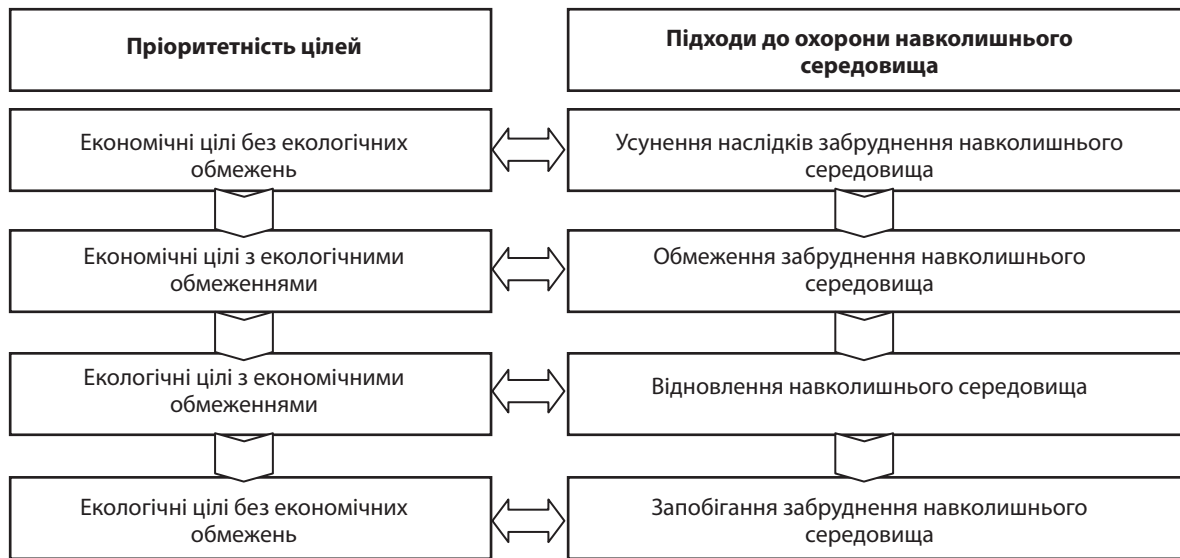

Рис. 1. Еволюція пріоритетів економічних та екологічних цілей суспільного розвитку

* складено автором за [11]

Таблиця 1

Структурні елементи потенціалу підприємства

Структурні елементи (складові) потенціалу	Автор
• Маркетинговий; • Фінансовий; • Потенціал нематеріальних активів; • Трудовий; • Потенціал організаційної структури управління; • Інвестиційний; • Інноваційний; • Техніко-технологічний.	С. С. Залюбовська, Л. А. Новікова [5]
• Економічна складова; • Соціальна; • Екологічна.	Є. В. Лапін [7]
• Природний потенціал; • Потенціал виробництва; • Трудовий потенціал; • Потенціал відтворення; • Інфраструктурний потенціал; • Інформаційний потенціал.	Н. Г. Метеленко [9]
• Виробничий; • Фінансовий; • Ринковий; • Науково-технічний; • Екологічний; • Трудовий.	О. О. Мінаєва [18]
• Маркетинговий; • Фінансовий; • Організаційний; • Кадровий; • Інноваційний; • Творчий; • Ринковий.	О. І. Калініченко [6]
• Управлінський; • Матеріально-технічний; • Фінансовий; • Майновий; • Інтелектуальний; • Трудовий; • Ресурсний; • Організаційний; • Інтелектуальний; • Професійно-кваліфікаційний; • Творчий.	П. В. Аристархов [14]
• Природо-ресурсний потенціал; • Екологічний потенціал; • Матеріально-технічний потенціал; • Науково-технічний потенціал; • Інноваційний потенціал; • Трудовий потенціал; • Інвестиційний потенціал.	Ю. А. Дорошенко [15]
• Кадровий; • Виробничий; • Інтелектуальний; • Підприємницький; • Екологічний; • Фінансовий.	Р. З. Берлінг [1]
• Виробничий апарат; • Рівень технологій; • Природні ресурси; • Матеріально-сировинний баланс; • Наявна система комунікацій; • Техніка; • Організація і система отримання обробки і переміщення інформації.	С. А. Хейнман [24]

* складено автором

Як показав аналіз наукових праць, лише окремі науковці виділяють екологічну складову потенціалу.

Екологічна складова потенціалу (далі – екологічний потенціал підприємства) в загальному вигляді являє собою можливості підприємства здійснювати господарську діяльність без шкоди для навколишнього середовища.

Аналіз зарубіжного досвіду господарювання показує, що охорона довкілля оцінюється як важливе економічне завдання підприємства, а природозберігаюча діяльність сприяє процвітанню бізнесу і дає сумарний позитивний результат для економіки. У розвинутих країнах дедалі більшого практичного втілення на мікро- і макрорівнях господарювання набуває екологічно орієнтована стратегія економічного зростання [4].

Необхідність дослідження процесу формування та реалізації екологічного потенціалу, як невід'ємної складової потенціалу в цілому, визначається також тим, що фірми, які користуються репутацією екологічно чистих виробництв, мають більше шансів залучити висококваліфіковану робочу силу, зацікавити потенційних інвесторів. Водночас, для зміцнення своїх позицій на ринку підприємці значну увагу приділяють випуску екологічно безпечної продукції, яка має бути конкурентоспроможною і за якістю, і за ціною. Це, по-своєму, стимулює науково-дослідні роботи щодо вдосконалення готової продукції, пошуку ефективних техніко-технологічних методів і засобів виробництва, які б відповідали екологічним параметрам, стандартам і вимогам [5].

На думку автора, виокремлення екологічного потенціалу як складової потенціалу доцільне ще й тому, що відсутність його реалізації призводить до зростання та появи цілої низки додаткових витрат, що виникають внаслідок забруднення навколишнього середовища, розміщення відходів, порушення ландшафтів, дії на біологічні об'єкти тощо.

Як зазначає Р. З. Берлінг [1], екологічний потенціал впливає практично на всі складові економічного потенціалу підприємства. Цей вплив проявляється внаслідок його дії на процеси відновлення і функціонування усіх складових економічного потенціалу. Так, забруднення навколишнього середовища впливає на виробничий потенціал підприємства внаслідок пришвидшеного зносу і передчасного виходу з ладу основних виробничих фондів. Вплив екологічного потенціалу на фінансовий потенціал полягає у відволіканні інвестиційних ресурсів у природоохоронну діяльність, а це виключає можливість їх прибуткового вкладення в інші інвестиційні проекти. Кадровий потенціал підприємства знижується внаслідок підвищення плинності кадрів через незадоволення екологічним станом у місці роботи чи проживання, а також через зниження якісного стану індивідуального потенціалу робітників у результаті підвищення захворюваності, що викликана забрудненням навколишнього середовища на підприємстві.

Виходячи з цих міркувань, деякі науковці визначають, що кожна складова екологічного потенціалу розглядається як наявна можливість підприємства покращити загальний фінансовий результат через зменшення витрат підприємства та підвищення інших доходів.

Так, Г. Є. Беляєва [2] визначає такі напрями формування еколого-економічного потенціалу підприємства: «... – пер-

ший: утворення додаткових доходів ... на основі механізму ресурсозбереження; – другий: отримання економії матеріальних, інших прямих та накладних витрат за рахунок ... ресурсозбереження». Тобто еколого-економічний потенціал складається з двох джерел: дохідного джерела та джерела економії витрат.

На думку автора, такий підхід до визначення екологічного потенціалу дещо обмежений фінансовим результатом його реалізації. Процес формування екологічного потенціалу значно складніший та системніший, а наслідки його реалізації (чи не реалізації, в разі відсутності) формують багатоаспектний ефект, який проявляється через екологічний, економічний, ринковий та інші напрями. Концептуальна схема формування та реалізації екологічного потенціалу, сформована за результатами авторських досліджень, наведена на рис. 2.

Як бачимо, екологічний потенціал включає, з одного боку, наявні техніко-технологічні, фінансові, трудові ресурси, використання яких сприяє екологізації виробництва, зменшенню шкідливого впливу на навколишнє середовище і проявляються у внутрішньому середовищі підприємства.

З іншого боку, екологічний потенціал включає споживчу складову, яка проявляється в зовнішньому середовищі підприємства шляхом формування позитивного екологічного іміджу підприємства.

Екологічний потенціал підприємства проявляється лише в процесі його реалізації, тобто як результат використання ресурсозберігаючих технологій, проведення природоохоронних заходів, розробки та реалізації екологічної продукції, екологізації логістики тощо.

Формування екологічного потенціалу як такого не може розглядатись як ціль управління потенціалом, оскільки накопичення його окремих складових, без їх реалізації, формує лише сукупність додаткових витрат та заморожених інвестицій і не містить в собі потенційного механізму формування вигоди.

На думку автора, екологічний потенціал підприємства – це сукупність техніко-технологічних, фінансових, інтелектуальних, споживчих ресурсів, а також механізмів та інструментів їх реалізації, які використовуються в процесі екологізації діяльності підприємства з метою мінімізації шкідливого впливу виробництва підприємства та його продукції на навколишнє середовище.

Слід звернути увагу на те, що виділені складові екологічного потенціалу реалізуються у двох напрямках: з одного боку – це безпосередня діяльність щодо охорони навколишнього середовища (використання обладнання для очищення повітря, промислових стоків, екологічного технологічного обладнання тощо), а з іншого – це опосередкований захист довкілля через випуск екологічної продукції. Сьогодні значення реалізації другого напрямку зростає. Пояснюється це тим, що екологічно відповідальна поведінка в цивілізованому світі вже визнана головним фактором розвитку та конкурентоспроможності бізнесу.

Як зазначається у джерелі [10], екологічний чинник враховують міжнародні фінансові інститути при наданні кредитів. Крім того, низка міжнародних банків прийняла

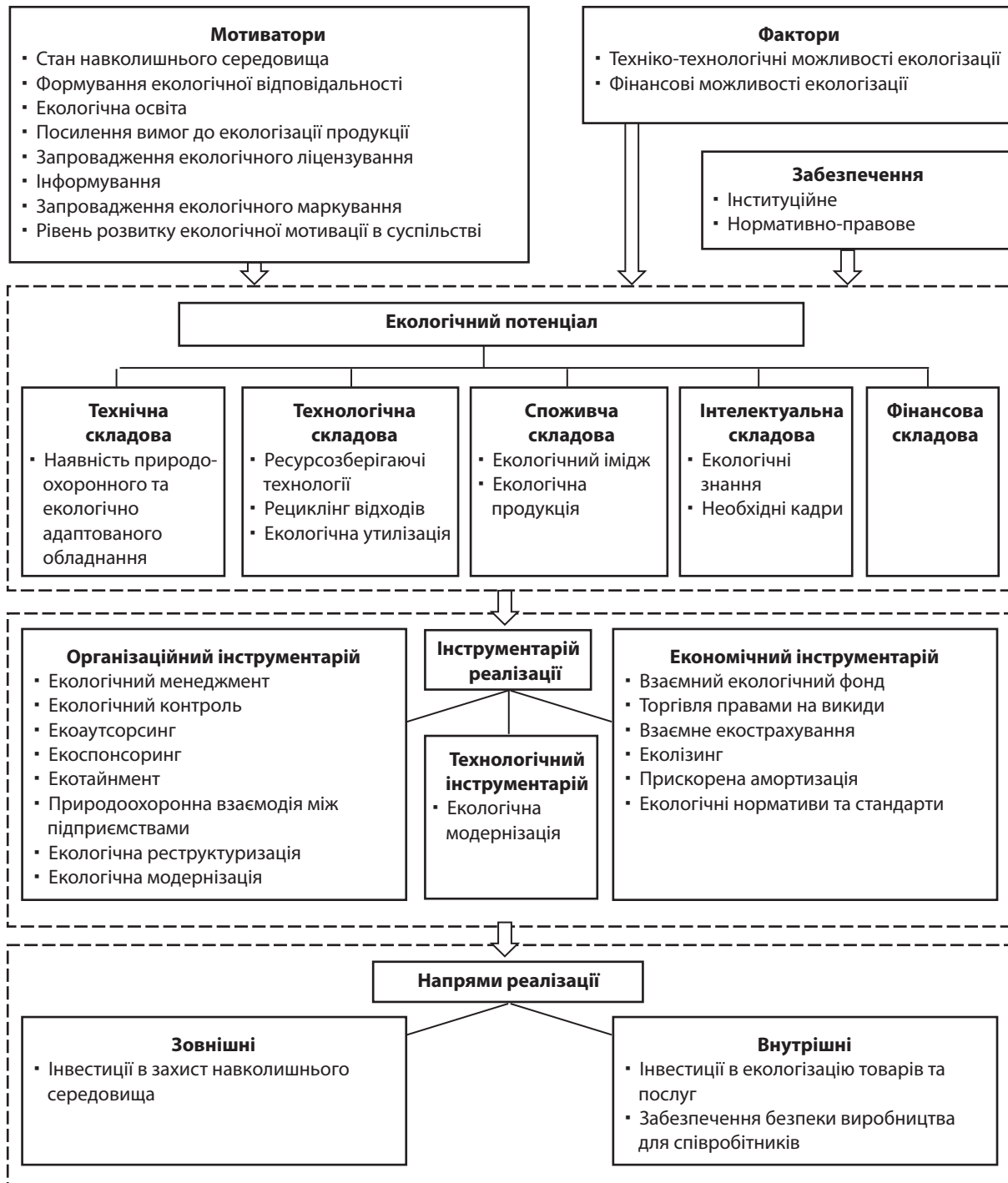

Рис. 2. Концептуальна схема формування та реалізації екологічного потенціалу

*складено автором

так звані «принципи екватора», які враховують екологічні аспекти при кредитуванні бізнесу. Відповідальна екологічна поведінка підприємства може сприяти розширенню кола партнерів та споживачів, зростанню його репутації, що в свою чергу позитивно відбивається на розширенні діяльності. Тому витрати на екологізацію виробництва в розвинутих країнах не сприймаються як тягар для підприємств, а є фактором підвищення конкурентоспроможності.

У розвинутих країнах-членах СOT широко застосовується комплекс міжнародних екологічних стандартів ISO серії 14000 «Системи управління навколишнім природним середовищем» (Environmental Management Systems – EMS). Стандарти ISO серії 14000 орієнтують товаровиробників не на окремі норми викидів забруднюючих речовин, а на впровадження екологічного менеджменту, що конкретизується центральним серед документів цієї серії стандартом

ISO 14001. Відповідність саме цьому стандарту є предметом екологічної сертифікації діяльності товаровиробників та їх продукції, а отже, згідно з правилами COT і ЄС, «перепусткою» на міжнародні ринки [4].

Крім того, через впровадження екологоконструктивних інновацій, модернізації технологічних процесів й методів виробництва товаровиробники отримують конкурентні переваги, що пов'язані з випуском продукції нової якості, одержанням доходу завдяки ціновим надбавкам за «зелений» товар, а також зі зростанням обсягів продажів і оволодінням вигідними позиціями на ринку або його новими сегментами [4].

Ефект від реалізації екологічного потенціалу має багатовимірний прояв для підприємства, який включає не тільки прямий екологічний ефект, а й також економічний, ринковий, фінансовий, структурний, техніко-технологічний, соціальний. Узагальнена схема прояву результатів реалізації екологічного потенціалу підприємства наведена на рис. 3.

Таким чином, ефект для підприємства від реалізації екологічного потенціалу проявляється в таких напрямках. По-перше, це зниження витрат за рахунок: ресурсо- та енергозбереження; утилізації, продажу побічних продуктів і відходів виробництва; мінімізації витрат на ресурси і забруднення навколишнього середовища. По-друге, зростання доходів за рахунок більш високих цін на екологічно чисту продукцію, створення нових видів продукції. По-третє, формування позитивного іміджу підприємства та підвищення його конкурентоспроможності.

Зарубіжна практика господарювання засвідчила, що імплементація екологічних стандартів випуску продукту та його впливу на навколишнє природне середовище, з одного боку, спричиняє тиск на компанії, спонукаючи їх підвищувати якість товарів завдяки вдосконаленню технології та організації виробництва і надавати продукту ті особливості, які відповідають споживчому попиту й еколого-соціальним потребам, отримуючи нові конкурентні переваги [4].

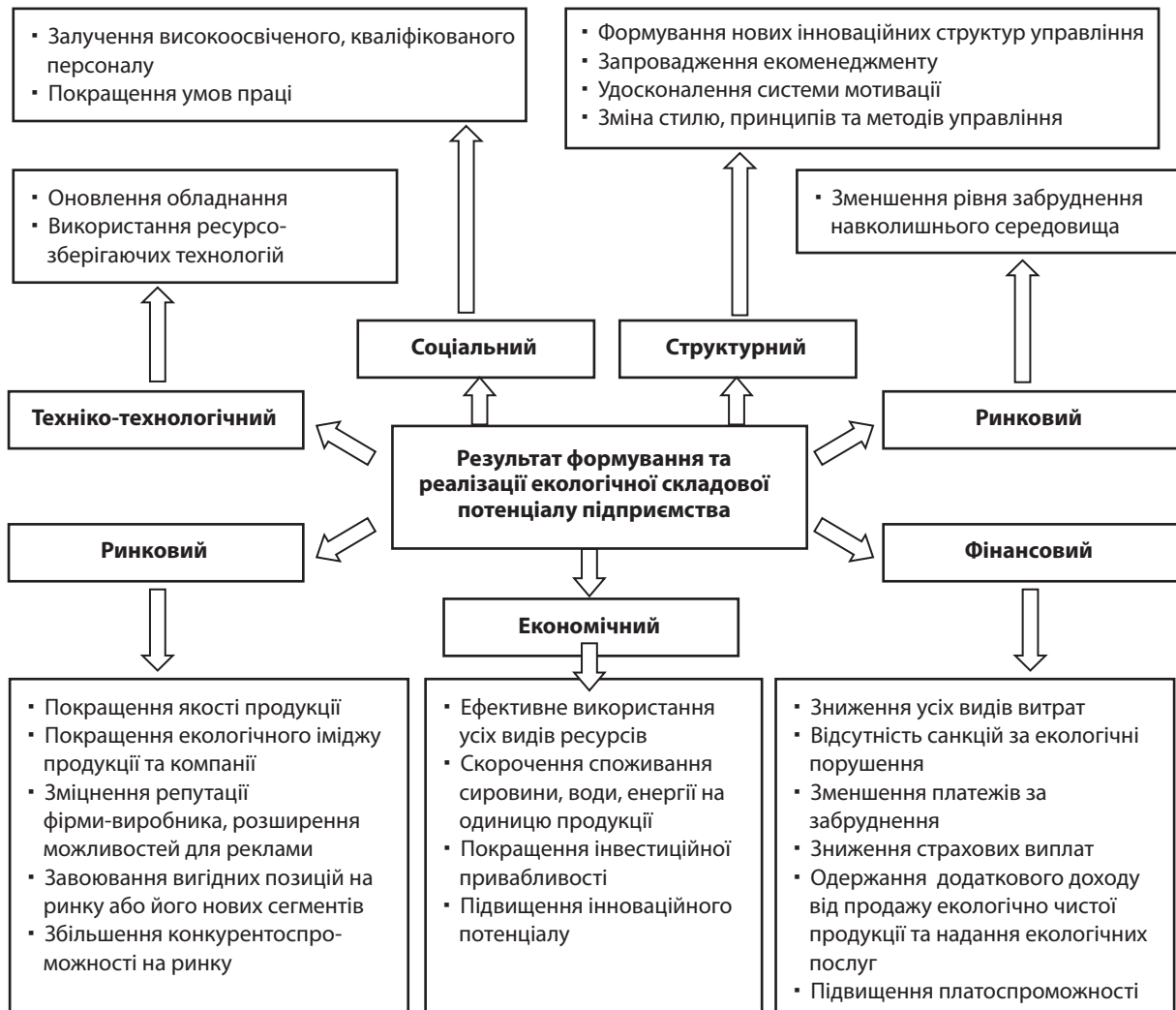

Рис. 3. Напрями прояву результатів формування та реалізації екологічної складової потенціалу підприємства

*складено автором

З іншого боку, природоохоронні стандарти ініціюють впровадження інновацій, які створюють можливості для підприємців більш ефективно використовувати сукупність чинників виробництва – від сировини до робочої сили, компенсуючи у такий спосіб індивідуальні затрати, зумовлені необхідністю виконання законів з охорони навколишнього природного середовища [4]. «У кінцевому підсумку, – наголошує М. Портер, – таке підвищення продуктивності ресурсів робить компанії більш конкурентоспроможними, а не навпаки. З точки зору продуктивності ресурсів, захист навколишнього природного середовища і конкурентоспроможність – неподільні» [20].

Необхідною умовою реалізації формування та реалізації екологічного потенціалу підприємств є формування екологічної відповідальності бізнес-середовища в Україні. З одного боку, слід зацікавити бізнес-середовище в здійсненні природоохоронних заходів, а з іншого – встановити більш жорстку відповідальність за екологічні порушення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берлінг Р. З. Еколого-економічний потенціал підприємства, його суть та значення у виробничо-господарській діяльності підприємства [Текст] / Р. З. Берлінг // Вісник національного університету «Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2011. – № 714. – С. 33 –38.
2. Беляєва Г. Є. Особливості моделювання та управління еколого-економічним потенціалом промислових підприємств (на прикладі вугледобувної галузі) [Текст] / Беляєва Г. Є. // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – №3 (15). – С. 56 –59.
3. Васюкова Г. Т. Екологія [Електронний ресурс] : підручник / Г. Т. Васюкова, О. І. Ярошева // - К. : Кондор. – 2009. – 524 с.
4. Веклич О. О. Механізм впливу екологічних стандартів на конкурентоспроможність [Текст] / О. О. Веклич // Збірник науково-технічних праць «Науковий вісник: Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища». – Львів: НЛТУУ. – 2005. – вип. 15.6. – С. 71 –78.
5. Залюбовська С. С. Методологія визначення потенціалу підприємств як основного елементу залучення капітальних вкладень [Електронний ресурс] / С. С. Залюбовська, Л. А. Новікова // Ефективна економіка. –2011. – № 11. Режим доступу: www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=790
6. Калініченко О. І. Організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємств залізничного транспорту [Текст] / О. І. Калініченко // Вісник економіки транспорту і промисловості збірник науково-практичних статей. – 2011. – №33. – С.181 –186.
7. Лапін Є. В. Економічний потенціал підприємства промисловості: формування, оцінка, управління [Текст] / Є. В. Лапін // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2007. – №1. – Т.2. – С. 63 –71.
8. Лук'янихін В. О. Екологічний менеджмент у системі управління збалансованим розвитком [монографія] / В. О. Лук'янихін // - Суми : ВТД «Університетська книга», 2002. – 314 с.

Висновки. На сучасному етапі розвитку людство здатне переступити ту фатальну межу, за якою почнуться незворотні процеси зміни умов його існування. Важливу роль в спрямуванні соціо-еколого-економічного розвитку суспільства повинні відігравати досконалі важелі економічного механізму. Перехід економіки на екологічні рейки повинен здійснюватись в умовах зміни законодавчого поля щодо сприяння екологізації економіки [10].

На рівні підприємства процес екологізації здійснюється шляхом формування екологічного потенціалу, який повинен розглядатись як окрема економічна категорія. Від умов формування екологічного потенціалу, ефективного використання його ресурсних складових, оптимальності застосування інструментарію реалізації залежить рівень зменшення навантаження на навколишнє природне середовище та фінансова ефективність реалізації екологічного потенціалу.

Подальші дослідження будуть спрямовані на дослідження методів оцінки екологічного потенціалу та оптимізації умов його реалізації.

REFERENCES

- Aristarkhov, P. V. "Razvitie kontseptsii ekonomicheskogo potentsiala predpriiatiia v razreze tselevogo podkhoda" [The development of the concept of the economic potential of the company in the context of a targeted approach]. <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/624-2012-01-17-14-09-52>.
- Bieliava, H. I. E. "Osoblyvosti modeliuвання ta upravlinnia ekolo-ho-ekonomichnym potentsialom promyslovykh pidpriemstv (na prykladi vuhledobuvnoi haluzi)" [Features of the modeling and control of ecological and economic potential of the industry (for example, coal mining)]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no. 3 (2011): 56-59.
- Berlin, R. Z. "Ekolo-ho-ekonomichni potentsial pidpriemstva, ioho sut ta znachennia u vyrobnycho-hospodarskii diialnosti pidpriemstva" [Ecological and economic potential of the company, its nature and significance in industrial and business enterprises]. *Visnyk natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*, no. 714 (2011): 33-38.
- Doroshenko, Yu. A. *Ekonomicheskii potentsial territorii* [The economic potential of the area]. St. Petersburg: Khimiia, 1997.
- Faltsman, V. K. "Potentsial predpriiatiia SSSR" [The potential of the enterprise of the USSR]. In *Voprosy prognozirovaniia* Moscow: Ekonomika, 1987.
- Figurnov, E. B. "Potentsial predpriiatiia sotsialisticheskogo obshchestva" [The potential of the enterprise socialist society]. *Politicheskoe samoobrazovanie*, no. 1 (1982): 5-12.
- Ivanov, E. "Potentsial predpriiatiia SSSR" [The potential of the enterprise of the USSR]. *Planovoe khoziaistvo*, no. 6 (1977): 4-11.
- Kalinichenko, O. I. "Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv zaliznychnoho transportu" [Organizational-economic mechanism to ensure the competitiveness of rail transport]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti zbirnyk nauko-vo-praktychnykh statei*, no. 33 (2011): 181-186.
- Khachaturov, T. S. "Effektivnost sotsialisticheskogo obshchestvennogo proizvodstva" [The effectiveness of the socialist production]. *Voprosy ekonomiki*, no. 7 (1980): 3-16.

9. Метеленко Н. Г. Виробничий потенціал як фактор забезпечення розвитку внутрішнього господарського механізму промислових підприємств [Електронний ресурс] / Н.Г.Метеленко // Ефективна економіка. – 2010. – №7. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=261>
10. Напрямки державної політики щодо екологізації національної економіки (Аналітична записка). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/807/>
11. Прокопенко О. В. Соціально-економічна мотивація екологізації інноваційної діяльності [монографія] / О. В. Прокопенко // Суми: Вид-во СумДУ. – 2010. – 395 с.
12. Юхновський І. В. Сутність та структура інноваційно-інвестиційного потенціалу економіки: основні підходи та напрями формування [Текст] / І. В. Юхновський // Український соціум. – 2010. – №2. – С. 159–171.
13. Юшкевич О. О. Впровадження системи екологічного менеджменту як ефективний інструмент розвитку підприємств [Текст] / О. О. Юшкевич, А. В. Мала // Інноваційна економіка. – 2012. – №5. – С. 93–96.
14. Аристархов П. В. Развитие концепции экономического потенциала предприятия в разрезе целевого подхода [Электронный ресурс] / П. В. Аристархов // Материалы международной заочной научно-практической конференции Экономика и управление: проблемы и решения. Часть II. – Новосибирск, 2011. – С. 16–24. Режим доступа: <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/624-2012-01-17-14-09-52>
15. Дорошенко Ю. А. Экономический потенциал территории [Текст] / Ю. А. Дорошенко // СПб.: Химия. – 1997. – 237 с.
16. Иванов Е. Потенциал предприятия СССР/ Е. Иванов // Плановое хозяйство. – 1977. – № 6. – С. 4–11.
17. Лапин Е. В. Экономический потенциал предприятия: [Монография] / Е. В.Лапин // Сумы: ИТД «Университетска книга». – 2002. – 310 с.
18. Минаева О. А. Структурные элементы экономического потенциала организации / О. А. Минаева // Стратегия и тактика управления предприятием в переходной экономике: межвуз. сб. науч. тр.; под ред. проф. Г. С. Мерзликиной / ВолгГТУ. – Волгоград: Изд-во ВолгГТУ. – 2006. – Вып. 13.
19. Науменко О. А. Ценностные ориентации инвайронментализма [Электронный ресурс] / Теоретический журнал «Credo new». Режим доступа: <http://credonew.ru/content/view/892/62/>
20. Портер М. Конкуренция [Пер. с англ.] / М. Портер // М.: Изд. дом «Вильямс». – 2000. – С. 357, 360.
21. Фальцман В. К. Потенциал предприятия СССР [Текст] / В. К. Фальцман // Вопросы прогнозирования. – М.: Экономика. – 1987. – 214 с.
22. Фигурнов Э. Б. Потенциал предприятия социалистического общества [Текст] / Э. Б. Фигурнов // Политическое самообразование. – 1982. – № 1. – С.5–12.
23. Хачатуров Т. С. Эффективность социалистического общественного производства [Текст] / Т. С. Хачатуров // Вопросы экономики. – 1980. – № 7. – С. 3–16.
24. Хейман С. А. Производственный и научно-технический потенциал СССР [Текст] / С. А. Хейман // Вопросы экономики. – 1982. – №12. – С. 13–22.
- Kheyman, S. A. "Proizvodstvennyy i nauchno-tekhnicheskiy potentsial SSSR" [Production and scientific-technical potential of the USSR]. *Voprosy ekonomiki*, no. 12 (1982): 13-22.
- Lapin, Ye. V. "Ekonomichniy potentsial pidpriyemstva promyslovosti: formuvannya, otsinka, upravlinnia" [The economic potential of industrial enterprises: the formation, evaluation, management]. *Visnyk SumDU* vol. 2, no. 1 (2007): 63-71.
- Lapin, E. V. *Ekonomicheskyy potentsial predpriatiia* [The economic potential of the company]. Sumy: Universitetska kniga, 2002.
- Luk'ianykhin, V. O. *Ekolohichniy menedzhment u systemi upravlinnia zbalansovanyim rozvytkom* [Environmental management in the control of balanced development]. Sumy: Universytetska knyha, 2002.
- Minaeva, O. A. "Strukturnye elementy ekonomicheskogo potentsiala organizatsii" [The structural elements of the economic potential of the organization]. In *Strategiia i taktika upravleniia predpriatiem v perekhodnoy ekonomike* Volgograd: Izd-vo VolgGTU, 2006.
- Metelenko, N. H. "Vyrobnychiy potentsial iak faktor zabezpechennia rozvytku vnutrishnyoho hospodarskoho mekhanizmu promyslovykh pidpriyemstv" [Production potential as a factor of economic development of the internal mechanism of industrial]. <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=261>.
- Naumenko, O. A. "Tsennostnye orientatsii invayronmentalizma" [The value orientations of environmentalism]. <http://credonew.ru/content/view/892/62/>.
- "Napriamky derzhavnoi polityky shchodo ekolohizatsii natsionalnoi ekonomiky (Analitichna zapyska)" [Areas of the state policy on greening the national economy (Policy Brief)]. <http://www.niss.gov.ua/articles/807/>.
- Prokopenko, O. V. *Sotsialno-ekonomichna motyvatsiia ekolohizatsii innovatsiinoi diialnosti* [Socio-economic motivation ecological innovation]. Sumy: Vyd-vo SumDU, 2010.
- Porter, M. *Konkurentsiiia* [competition]. Moscow: Viliams, 2000.
- Vasiukova, H. T., and Yarosheva, O. I. *Ekolohiia* [Ecology]. Kyiv: Kondor, 2009.
- Veklych, O. O. "Mekhanizm vplyvu ekolohichnykh standartiv na konkurentospromozhnist" [The mechanism of the influence of environmental standards on competitiveness]. In *Naukovyi visnyk: Ekolohizatsiia ekonomiky iak instrument staloho rozvytku v umovakh konkurentnoho seredovyshcha*, 71-78. Lviv: NLTUU, 2005.
- Yushkevych, O. O., and Mala, A. V. "Vprovadzhennia systemy ekolohichnoho menedzhmentu iak efektyvnyi instrument rozvytku pidpriyemstv" [Implementation of environmental management as an effective tool for enterprise development]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 5 (2012): 93-96.
- Yukhnovskiy, I. V. "Sutnist ta struktura innovatsiino-investytsiinoho potentsialu ekonomiky: osnovni pidkhody ta napriamy formuvannya" [The essence and structure of innovation and investment potential of the economy: basic approaches and trends shaping]. *Ukrainskyi sotsium*, no. 2 (2010): 159-171.
- Zaliubovska, S. S., and Novikova, L. A. "Metodolohiia vyznachennia potentsialu pidpriyemstv iak osnovnoho elementu zaluchennia kapitalnykh vkladov" [Methodology for determining the potential of enterprises as the main element to attract investments]. www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=790.